

Látogatás egymillió könyvnel

Beszélgetés Fitz Józseffel, a Széchenyi-könyvtár főigazgatójával a könyvtárak életéről, a fantasztikus helyhiányról, elűnő kincsekről, világtársaink helyiségekről és arról, hogy évi 22 000 pengőből kénytelen gazdálkodni Magyarország legnagyobb könyvtára

(Saját tudósítónktól.) Az utóbbi évek során egyre nagyobb szerephez jutottak a különböző könyvtárak és kölcsönkönyvtárak. A világ könyvtármelése folyton gyarapodik és azt magánember már csak könyvtárakon keresztül tudja figyelemmel kísérni; másrészt pedig szé- dületés arányban nő az a tudományos anyag, amelyet még oly rövid tanulmány elkészülte előtt is át kell lapoznunk. Ma már úgyszólván mindenki látogatójává válik valamely könyvtárnak és ilyenformán valóban közügyvé lett azok felszerelése, működése és általában az, amit könyvtárpolitikának neveznek.

Fitz József

Mi újság a könyvtárak birodalmában? — tettük fel a kérdést dr. Fitz József főigazgatónak, aki Magyarország legnagyobb ilyen irányú intézményét, az Országos Széchenyi Könyvtárt vezeti. A páratlanul gazdag anyaggal felszerelt könyvtár multja kerül először szóba:

— Az intézmény alapjait, amint az ismeretes, Széchenyi Ferenc rakta le és az eredetileg hungarológiai gyűjtemény volt. Az idők folyamán azután a gyűjtési kör lényegesen kibővült és különböző osztályok keletkeztek. Az első osztályban a kéziratokat gyűjtötték, a másodikban volt a levéltári anyag, a harmadikban a nyomtatványtár, a negyedikben a zenei gyűjtemény, az ötödikben pedig a hírlaptár. Hosszú időn keresztül ez volt a helyzet, míg azután 1934-ben a levéltár anyagát kiemelték és azt az Országos Levéltár állományával egyesítették. A besorozandó anyag azonban még így is olyan szédületesen nagy, hogy a közelmultban pontosan körvonaloznunk kellett: tulajdonképpen mi is tartozik gyűjtési körünkbe.

Reménytelen harc a „kötelempéldányokkal”

— Hogyan tudja ezt a gyűjtésre váró hatalmas anyagot a könyvtár áttekinteni és nyilván tartani?

— A Széchenyi könyvtár főigazgatója a kötelempéldányok rendszerére épült fel, — amint azt sokan tudják. Az azonban már sokkal kevésbé ismeretes, hogy a törvényhozás még 1807-ben rendelkezett az elsőtben: minden Magyarországon előállított nyomtatvány egy-egy példányát a múzeum számára meg kell küldeni. Ez az intézkedés ugyan csak kevés eredménnyel járt, amit legjobban az bizonyít, hogy 1848-ban másodszer, 1892-ben harmadszor, 1922-ben negyedszer meg kellett újítani és amikor a helyzet ezután sem akart javulni, az 1929. évi XI. t. c. mégegyszer szabályozta a kötelempéldányok beszolgáltatását. Ez a törvény csak 1935-ben lépett életbe és az életbeletételt követő esztendőben a beszolgáltatásra kötelezetteknek több mint 40 százaléka nem tett eleget kötelességének.

— Nem lehetne erősebb eszközök igénybevételével rászorítani a nyomdákat, hogy a törvényes rendelkezést betartsák?

— Erre is megvolna a mód: az ügyességgel való kooperáció révén. Hiszen az ügyességnek igazán rendelkezésére állnak a megfelelő szankciók. De — őszintén bevallom — nem érdemes. 1936-ban mintegy 66.000 kötelempéldány érkezett hozzánk és ennek túlnyomó része bizony nagyon gyenge anyag: rópcédula, árjegyzék, prospektus és más efféle. Érdemes ilyesmire az államhatárol egész gépezetét mozgósítani?... Másrészt azonban az is igaz, hogy nehéz dolog eldöntőnk: a jövő szempontjából minek lesz fontossága és minek nem. Emlékezzünk csak vissza: ilyesfajta selejtezésnek váltak áldozataivá valamikor régen a jezsuita iskoladramák. Még hozzá olyan teljességgel, hogy mutatóba is alig maradt belőlük.

— Mennyire tehető a Széchenyi-könyvtár mai állománya?

— Pontos számot természetesen nem lehet mondani, hiszen nagyon sok függ attól is, hogy milyen rendszer szerint számolunk: kötetek vagy munkák szerint, valamint hogy az apró nyomtatványokat, kéziratokat hogyan számozzuk. Hozzávetőlegesen körülbelül 900.000 kötetre becsülöm a könyvállományt, ehhez járul a hírlaptár a maga 80.000 kötetével és az aprónyomtatványok, valamint a kéziratok tömege.

Összecsomagolt könyvek a raktárak padlóján

— Hogyan tudják elhelyezni ezt a szédületes anyagot?

— Helyiségeink eredetileg sokkal kisebb anyag befogadására épültek, a változott körülményeknek tehát semmiképpen sem felelnek meg. A helyhiány minden múzeum és könyvtár, sőt minden múzeumigazgató állandó és közös panasza — azt jól tudom. Viszont az is kétségtelen, hogy a nyilvánosság számára is alapított könyvtár helyhiány esetén egyáltalán nem boldogulhat. Ebben a pillanatban az a helyzet, hogy a könyvtár új gyarapodását képtelenek vagyunk elhelyezni, sőt az utolsó évek során érkezett anyag jórésze sem volt már elhelyezhető, hanem összecsomagolva, valóságos hegyekbe torlódva hever a raktárak még szabad térségeinek padlóján és a sűrűn beállított pótlállványok tetején.

— Ez a helyzet sokáig mégsem tartható fenn. Történetek már intézkedések a helyhiány megszüntetésére?

— Különböző kényszer megoldásokhoz nyúlunk, — mondja Fitz főigazgató — bár tudtuk, hogy ezek csak ideig-óráig segítenek. Így például a kötelempéldányok nélkülözhető részét — reklámfüzeteket, prospektusokat stb. — összecsomagoltuk és levittük a pincébe. Azután kiválogattuk a másodpéldányokat és azokat részben más könyvtáraknak adtuk át, részben pedig árverésen eladtuk. Ezek az árverések igen szép eredménnyel jártak és a befolyó pénzből néhány, már nagyon égető kiadást el tudtunk intézni. Dehát — persze — a bajok igazi gyökerén ez sem változtat. Pedig nem is volna olyan nehéz segíteni.

— Ha már pénzkérdéseknél tartunk, milyen a könyvtár anyagi helyzete?

— Bizony, nagyon nehéz. Igaz, hogy a kötelempéldányok rendszere komoly segítség, de a könyvtárnak ezen túlmenően még rengeteg kiadása van, ha feladatát komolyan veszi. Állandóan figyelemmel kell kísérnünk a külföldön megjelent magyar nyelvű irodalmat; miután ehhez ingyen nem juthatunk, ezeket a könyveket meg kell vásárolnunk. Sok pénzbe kerül a Magyarországra vonatkozó, de idegen nyelven megjelent munkák gyűjtése is. Igen sokat felemlészt a könyvek költése, hiszen igazság szerint kötetlen könyvet nem is volna szabad a közönség kezébe adni. Ugyancsak állandó kiadás az adminisztráció: a katalógizálás, kartotékok és kartotékszekrények, állványok és ezer más. (Csak úrlapokra 1000 pengőt költünk évente.) A Széchenyi-könyvtárnak mindezekre a célokra összesen és együttvéve évi 22.000, azaz huszonegyszer pengőt biztosít a költségvetés. Hogy ez milyen csekély összeg, azt egyetlen adat is bizonyíthatja: a főváros a maga könyvtárának még a mai csökkentett előirányzat mellett is mintegy 200.000 pengőt bocsát rendelkezésére.

Akik 10 fillért sem tudnak fizetni

— Az anyagi helyzet javítására nincsenek elgondolások?

— Elgondolások vannak, csak hogy itt is az a helyzet, mint a helyhiány kiküszöbölésénél: ezek csak »tűnési« kezelések. Említettem már a másodpéldányok árubocsátását: ez eddig számbavehető segítséget jelentett, de ez a segítség természetesen egyre csökken. Azután bevezettük, hogy az olvasótermet igénybevevő közönségtől nagyon szerény — esetenként 10 fillér — olvasási díjat kérünk. Ebből is befolyik valami, bár érdekes, hogy még ez a nagyon csekély megterhelés is erősen lepasszította a könyvtár látogatóinak számát. Igaz, hogy erre már szükség is volt, mert most legalább — mindenkinek tudunk ülőhelyet biztosítani, míg azelőtt bizony akárhányszor előfordult, hogy egyesek állva voltak kénytelenek olvasni és várakozni, amíg egy ülőhely megürül.

— Végeredményben azonban — vetettük közbe — egy könyvtárnak mégsem az a célja, hogy csökkentsen a látogatói számát. Az olvasóterem bővítésére sincsen lehetőségek?

— Nincsen. Ez megint visszavezet a helyproblémához, amellyről már szó volt. Annyira kihasználunk minden rendelkezésünkre álló helyet, hogy a könyvnek egy része olyan termekben van elhelyezve, amelyben — még világtárs sincs. Csak kevésbé borús időkben is nagy nehézségekbe kerül ilyenformán a munka: hordozható lámpákkal dolgozunk — hogy nem tökéletesen, és könnyen elképzelhető. De minden terjeszkedés csak az ugyanabban az épületben lévő Történelmi vagy a Természettudományi Múzeum rovására történhetnek — erről pedig nem lehet szó. Gyökerecs javulás nem is következhetik be addig, amíg mind a három intézmény meg nem kapja a maga külön épületét.

Zavarok a kölcsönzés és a nyitvatartás körül

— Most talán áttérhetünk »kényesebb« kérdésekre is. A közönség részéről ismételtelen felmerülnek bizonyos panaszok. Így például arra vonatko-

zólak, hogy a könyvtárból csak nagy nehézségek árán tudnak kölcsön kapni könyvet. Igaz ez?

— A Széchenyi-könyvtár a multban meglehetősen liberalizmussal kezelte a kölcsönkéresemre vonatkozó igényeket, noha — véleményem szerint — erre sohasem lett volna köteleve. Elvégre a mi könyvtárunk jellege szerint nemzeti és műzeális könyvtár, mint a párizsi Bibliothèque Nationale, vagy pedig a British Museum könyvtára. Az ilyentípusú intézményeknek az a feladatuk, hogy a könyvtármest a jövő számára megőrizték; az állomány használatát tehát csak az épület falain belül engedik meg. Mindentől eltekintve: Budapestén három nagy közkönyvtár van, amelynek feladatkörébe tartozik a könyvkölcsönzés — tehát több, mint például Londonban; negyedik nagy kölcsönzőintézményre igazán nincs szükség. Másrészt pedig a kölcsönzés következtében támadt hiányaink, a sorozatok és folyóiratok csonkasága is arra intett bennünket, hogy a kikölcsönzésre vonatkozó szabályokat szigorítsuk.

— A második panasz arra irányul, hogy a könyvtár délután és este zárva van és így a közepes társadalmat a könyvtár használatából teljesen kizárják. Nem lehetne ezen segíteni?

— Régi panasz ez, amelynek orvoslása azonban nem a könyvtár vezetőségén múlik. A délutáni és esti nyitvatartást az olvasóteremhez vezető hosszú útvonal, valamint a sötét folyosókon való elrejtőzések lehetősége akadályozza; hiszen — ne felejtjük el — egy épületben vagyunk a Történelmi Múzeummal, amely rengeteg aranykincsét őriz. Nyitvatartás esetén a nem érdekelt osztályoknak is fokozott őrszolgálatot kellene rendszeresíteniük, a könyvtárhoz nem tartozó helyiségeket világitanók — a nyitvatartás tehát a veszélyeztettségen kívül még jelentős költségtöbbletet is okozna.

— A közönség a katalógus-rendszer hiányosságaira is panaszkodik. Azt mondják, hogy emiatt néha egyenesen a lehetetlenséggel határos megtalálni a keresett könyvet.

Harminc év múlva készül el az új katalógus

— Kétségtelen, hogy egyetlen általános, az egész anyagot magában foglaló, cédulaalakú katalógusunk van, amelyet a közönség és a katalógizálást végző tisztviselők egyaránt használnak: és ez a katalógus a szerzők nevei szerint, betűrendben sorolja fel a könyveket. Ez mindenképpen elégtelen, éppen ezért már évekként ezelőtt elhatároztuk, hogy egészen új alapra helyezzük a katalógus rendszert. A sokszorosításra alkalmas Adrema-gyógyírásos könyvtári típus választottuk, amely külföldön már sok helyen kitűnően bevált és amelyel egyszerre akárhányféle katalógus számára dolgozhatunk. Az új anyagot már eszerint katalogizáljuk, a régít pedig pótlólag, successive, visszafelé dolgozzuk fel. Igyekezzünk minél gyorsabb eredményt elérni, de hát ehhez nagyobb, lényegesen nagyobb személyzetre lenne szükség. A mai tempó mellett bizony mintegy harminc évet vesz majd igénybe, amíg az egész anyag fel dolgozásával elkészülünk.

Végül azt a kérdést vetettük fel, hogy vajon nem túlméretezett-e Budapest számára a nyilvános könyvtárak száma. Helyesebben megfogalmazva: nem kellene-e inkább néhány könyvtárt egyesíteni, amivel egyrészt az adminisztráció költségei csökkennének, másrészt pedig kikerülhetné a vállalkozás, hogy egész sor könyvet több könyvtár is beszerez, viszont — az anyagiak híján — egyikben sem található meg sok olyan munka, amely a tudományos kutató számára nélkülözhetetlen. Különösen a folyóiratok beszerzése terén látszik ilyesfajta aránytalanság.

— Ezen az utóbbi anomálián már segítettünk — mondja Fitz főigazgató. — A Bibliografiai Központ rendszeres időközben megjelenő folyóirat-névjegyzéket ad ki, amely megmondja: melyik folyóirat melyik könyvtárban található! Most már a rendelésnél is figyelembe vesszük ezt a kimutatást és minden könyvtár igyekszik a maga különleges gyűjtése szempontjából fontos folyóiratokat beszerezni. Amúgyis a specializálódás felé mutat a jövő fejlődés iránya, csak persze gyakran nagyon nehéz megmondani: hol a határ, melyen túl az illető könyvtárnak már nem kell érdeklődni. Meglehetősen vitatható ezeknek a határvonalaknak a megvonása. Így azután tény az, hogy a budapesti könyvtáraknak kerekén három és félmillió állományában legalább százezer olyan könyv van, amely — mindenütt megtalálható. Ismétlem azonban, a specializálódás felé haladunk és akkor nem lesz túlsok a fővárosban működő könyvtár. Eppen az elmúlt évben járt nálunk egy híres angol könyvtáros, aki meglepetéssel állapította meg, hogy Budapesten milyen sok a nyilvános könyvtár és hogy ezzel szemben a használati statisztika milyen kicsi. Igaz, hogy ennek az okát is mingyárt megtalálta. Utjáról szóló beszámolójában elmondta, hogy Magyarországon aki csak teheti, a saját könyveit olvassa. Ezért is van Budapesten olyan feltűnően sok könyvesbolt; aránylag több, mint bárhol a világon. De a könyvtárak hírlapoztályainak aránylag csekélyebb látogatottsága is érthető, — mondotta — hiszen Budapesten mindenki naponta három órát tölt kávéházban és ez alatt nyugodtan elolvashat minden folyóiratot...

A beszélgetés véget ér. Ahogy kifelé megyünk a Nemzeti Múzeum hatalmas épületéből, a könyvtár folyosóján érdekes kiállításra leszünk figyelmesek. Egy-két éve havonta váltakozó kiállítás keretében vonulnak itt fel érdekesnél érdekesebb kulturális kuriózumok. Most a régi magyar hírlapok és folyóiratok első századából gyűjtötték össze frappáns és értékes gyűjteményt. Tessék néha ellátogatni a Széchenyi-könyvtár folyosóira. Érdemes. (Dr. K. I.)